

УДК 351.84-057.75 (477)

І. В. Панченко,
аспірантка кафедри економіки та управління національним господарством
Дніпропетровського національного університету
ім. О. Гончара

ФІНАНСОВИЙ СТАН ТА ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

У статті розглянуто діяльність Пенсійного фонду України як головного фінансового механізму національної пенсійної системи. Проаналізовано структуру доходів і видатків Пенсійного фонду за період 2006–2011 рр. Акцентовано увагу на проблемах ефективного та раціонального використання коштів Пенсійним фондом, а також зростання фінансового навантаження на Пенсійний фонд України в умовах демографічної кризи.

Ключові слова: Пенсійний фонд України, бюджет, доходи, видатки, дефіцит бюджету Пенсійного фонду.

І. В. Панченко
ФИНАНСОВОЕ СОСТОЯНИЕ И ОСНОВНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕНСИОННОГО ФОНДА УКРАИНЫ

В статье рассмотрена деятельность Пенсионного фонда Украины в качестве главного финансового механизма национальной пенсионной системы. Проанализирована структура доходов и расходов Пенсионного фонда за период 2006–2011 гг. Внимание акцентировано на проблемах эффективного и рационального использования средств Пенсионным фондом, а также увеличения финансовой нагрузки на Пенсионный фонд Украины в условиях демографического кризиса.

Ключевые слова: Пенсионный фонд Украины, бюджет, доходы, расходы, дефицит бюджета Пенсионного фонда.

I. V. Panchenko
FINANCIAL CONDITION AND MAIN PROBLEMS OF THE PENSION FUND OF UKRAINE ACTIVITY

In this article the activities of Pension Fund of Ukraine in the capacity of main financial mechanism of the national pension system is examined. The structure of Pension Fund's revenues and expenditures during the period of 2006–2011 is analyzed. An emphasis is made on the problems of efficient pension funds application as well as increased financial pressure on the Pension Fund in a demographic crisis.

Key words: Pension Fund of Ukraine, budget, revenues, expenditures, Pension Fund's budget deficit.

Постановка проблеми. Пенсійне забезпечення в Україні є основною складовою державної системи соціального захисту населення. Відповідно, воно може вважатися досконалим лише тоді, коли національна пенсійна система є фінансово стабільною і захищеною від ризиків. Базовим фінансовим механізмом здійснення державного пенсійного забезпечення виступає Пенсійний фонд України (ПФУ). Діяльність ПФУ спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через міністра праці та соціальної політики України.

Сучасна система загальнообов'язкового державного пенсійного забезпечення України базується на засадах солідарності й виплаті пенсій із бюджету Пенсійного фонду України. Законодавчо статус ПФУ, його завдання і функції визначено Положенням про Пенсійний фонд України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 28 січня 1992 р., а в новій редакції – від 6 квітня 2011 р. № 384/2011.

Пенсійний фонд України функціонує як фінансово-банківська система, активи якої формуються за рахунок страхових внесків підприємств, громадян та дотацій із державного бюджету України.

Протягом останніх років актуальними є питання дефіциту бюджету Пенсійного фонду України, зокрема порушення принципу економічної залежності видатків на споживання від отриманих доходів і ВВП, дисбаланс розвитку пенсійної системи в рамках його дохідної і видаткової частин. Не менш важливою для України є демографічна проблема – старіння нації, що призводить до скорочення частки працюючого населення та, відповідно, зростання навантаження на ПФУ. За таких умов особливої уваги потребують питання збалансованості бюджету Пенсійного фонду України, а також ефективного й раціонального використання коштів Пенсійним фондом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних фахівців значний внесок у дослідження окреслених вище проблем зробили Б. Зайчук, Б. Надточій, В. Шамрай, В. Скуратівський, О. Романюк, С. Тютюнникова, М. Лазебна, А. Таран, Н. Ковальова, О. Корніюк. Пенсійному забезпеченню присвятили свої праці такі закордонні спеціалісти, як А. Карімуллін, С. Клейн, В. Логінова, О. Михаленко, Г. Патлер, О. Руф-Фідлер.

Метою статті є аналіз фінансового стану і виявлення основних проблем діяльності Пенсійного фонду України як основної складової системи державного пенсійного забезпечення.

Основні результати дослідження. Пенсійний фонд України – центральний орган виконавчої влади, що здійснює керівництво й управління солідарною системою загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, провадить збір, акумуляцію та облік страхових внесків, призначає пенсії і готує документи для їх виплати, забезпечує своєчасне та в повному обсязі фінансування і виплату пенсій, допомоги на поховання, інших соціальних виплат, які згідно із законодавством здійснюються за рахунок коштів Пенсійного фонду України, здійснює контроль за цільовим використанням коштів ПФУ. Пенсійний фонд України вносить у встановленому порядку міністру праці та соціальної політики України пропозиції з питань формування державної політики у сфері пенсійного забезпечення і соціального страхування, забезпечує її реалізацію.

Бюджет Пенсійного фонду відповідно до ст. 71 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» – це план утворення та використання цільового страхового фонду, що формується із страхових внесків до солідарної системи і надходжень з інших джерел, визначених цим законом. Згідно із п. 12 розділу XV

«Прикінцеві положення» Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» у період до перетворення Пенсійного фонду в неприбуткову самоврядну організацію його бюджет затверджується Кабінетом Міністрів України [1].

До джерел формування коштів Пенсійного фонду статтю 72 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» віднесено, зокрема, страхові внески, кошти державного бюджету та державних цільових фондів, що перераховуються до Пенсійного фонду, суми фінансових і адміністративних санкцій, застосованих за порушення встановленого порядку нарахування, обчислення та сплати страхових внесків і використання коштів Пенсійного фонду, а також добровільні внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування [1].

Напрями використання коштів Пенсійного фонду визначені ст. 73 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» і включають виплату пенсій у солідарній системі; надання соціальних послуг, передбачених цим законом; оплату послуг із виплати та доставки пенсій і формування резерву коштів Пенсійного фонду; фінансування адміністративних витрат, пов'язаних із виконанням функцій, покладених на органи Пенсійного фонду [1]. Завданнями ПФУ є фінансування визначених соціальних програм держави, до складу яких входять: забезпечення виплат трудових і соціальних пенсій (за віком, за інвалідністю, у разі втрати годувальника, за вислугу років та ін.); виплата допомоги малозабезпеченим пенсіонерам; фінансування допомоги з догляду за дитиною; забезпечення витрат на поховання пенсіонерів; виплата допомоги з догляду за дітьми, однаками й інвалідами; фінансування надбавок до пенсій, пільг жертвам політичних репресій та ін. [11].

Аналіз динаміки ВВП, показників бюджету Пенсійного фонду і фонду оплати праці за 2006–2011 рр. свідчить про те, що темпи зростання витратів Пенсійного фонду випереджають ріст ВВП та фонду оплати праці. Динаміка номінального ВВП, доходів і витратів Пенсійного фонду за 2006–2011 рр. наведена в табл.

Згідно з даними табл., витатки Пенсійного фонду за темпами зростання випереджали його власні доходи й приріст ВВП країни у цілому [3].

Докладне вивчення структури витаткової частини бюджету Пенсійного фонду України показує, що збільшення його витаткової частини в аналізованій період зумовлено ростом обсягів пенсійних виплат. Визначено такі основні статті витатків (майже 80% загальної суми виплат) ПФУ:

- витатки на пенсійне забезпечення осіб, пенсія яким призначена згідно із Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»;
- витатки на пенсійне забезпечення осіб, пенсія яким призначена згідно з іншими законодавчими актами у частині, що не перевищує розміру трудової пенсії за віком, на яку особа має право відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Варто відзначити, що обсяг виплат пенсій за вищезазначеними статтями постійно зростає: у період 2006–2011

рр. виплати збільшилися від 60 млрд. грн. до 165 млрд. грн. У динаміці сума витатків зросла на 17% у 2007 р. порівняно із 2006 р.; у 2008 р. – на 46% порівняно із попереднім роком, у 2009 р. та 2010 р. – на 20% щорічно відповідно. Лише у 2011 р. приріст становив 10% порівняно із 2010 р.

Порівняльний аналіз співвідношення доходів і витатків Пенсійного фонду за період 2006–2011 рр. свідчить про зростання диспропорцій між витатками Пенсійного фонду та його доходами: у 2006 р. цей показник становив 2,5%, у 2009 р. – 11,6%, у 2011 р. – 7,5%. Динаміку доходів і витатків бюджету Пенсійного фонду за 2006–2011 рр. наведено на рис. 1 [3; 10].

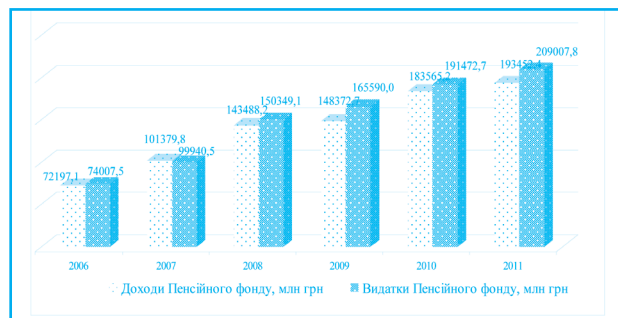

Рис. 1. Динаміка доходів і витатків Пенсійного фонду України у 2006–2011 рр.

Джерело: Розраховано та побудовано автором за даними офіційного сайту Пенсійного фонду України

У структурі доходів бюджету Пенсійного фонду частка власних коштів упродовж 2006–2010 рр. зменшилася від 75,2% до 65,0%; і лише у 2011 р. вона зросла до 77,6%, що відображено на рис. 2.

Рис. 2. Власні доходи Пенсійного фонду України у 2006–2011 рр., %

Джерело: Розраховано та побудовано автором за даними офіційного сайту Пенсійного фонду України

У разі виникнення дефіциту коштів Пенсійного фонду для фінансування виплати пенсій у солідарній системі (перевищення витатків над доходами) для забезпечення виплати пенсій у розмірі, передбаченому ст. 28 Закону Ук-

Показник	2006	2007		2008		2009		2010		2011	
	млн. грн.	млн. грн.	приріст, %	млн. грн.	приріст, %	млн. грн.	приріст, %	млн. грн.	приріст, %	млн. грн.	приріст, %
Номінальний ВВП	544153,0	720731,0	132,5	949864,0	131,8	1046500	110,2	1086935	103,9	1177000	108,29
Доходи ПФУ	72197,1	101379,8	140,4	143488,2	141,5	148372,7	103,4	183565,2	123,7	193452,4	105,39
Власні доходи ПФУ	54292,8	75531,6	139,1	101949,9	135,0	99781,7	97,9	119342,7	119,6	150214,3	125,87
Витатки ПФУ	74007,5	99940,5	135,0	150349,1	150,4	165590,0	110,1	191472,7	115,6	209007,8	109,16
Дефіцит бюджету ПФУ	17 904,3	25 848,2	144,4	41 538,3	160,7	48 591,0	117,0	64 086,5	131,9	36 019,9	56,2

Джерело: Складено автором за даними офіційного сайту Пенсійного фонду України

раїни «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», тобто в мініальному, такий дефіцит, відповідно до ст. 113 цього закону, покривається за рахунок коштів державного бюджету [1]. У 2006–2010 рр. видатки на фінансування дефіциту коштів ПФУ з державного бюджету неухильно зростали, досягнувши у 2010 р. позначки 5,9% ВВП. Відносне скорочення цього показника до 3,1% ВВП відбулося лише у 2011 р., що графічно зображено на рис. 3 [2; 10].

Рис. 3. Видатки на фінансування Пенсійного фонду України з Державного бюджету в 2006–2011 рр., % ВВП

Джерело: Розраховано та побудовано автором за даними офіційного сайту Пенсійного фонду України

У структурі бюджету ПФУ окремою статтею визначено адміністративно-управлінські видатки. Аналіз структури видатків Пенсійного Фонду України показав, що на його адміністративно-управлінські видатки у 2008 р. було спрямовано 4 млрд. грн., або 2,8% загального обсягу видатків, у 2009 р. – 3,3 млрд. грн. (2,06%), у 2010 р. – 2,2 млрд. грн. (1,43%), у 2011 р. – 2,3 млрд. грн. (1,1%). Хоч від 2008 р. обсяг адміністративно-управлінських видатків істотно зменшився, вони залишаються значними та потребують скорочення [2; 4–9]. Варто також відзначити, що сьогодні Пенсійний фонд є центральним органом виконавчої влади й утримується за рахунок власних коштів, а не коштів державного бюджету, як усі інші центральні органи виконавчої влади. Від 2005 р. обсяги видатків на ці цілі закономірно не обмежуються [2].

Висновки. Вивчивши динаміку основних фінансових показників Пенсійного фонду України можна говорити про те, що недотримання основних економічних законів при формуванні бюджету Пенсійного фонду зумовило значні обсяги його дефіциту та спричинило суттєву зміну структури доходів і видатків. У ході аналізу діяльності ПФУ було виявлено, що її головною проблемою є дисбаланс доходної та видаткової частин бюджету як наслідок системного порушення принципу економічної залежності видатків споживання від отриманих доходів і внутрішнього валового продукту.

За таких умов порушується принцип загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, визначений ст. 7 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», щодо обов'язкового фінансування за рахунок коштів Пенсійного фонду витрат, пов'язаних із виплатою пенсій та наданням соціальних послуг в обсягах, передбачених цим законом, і відкладається на невизначений

термін перетворення Пенсійного фонду в самоврядну, самокупну організацію [1; 3].

Пенсійні витрати в Україні протягом останніх років неухильно зростали й сягнули майже 18% ВВП у 2011 р., що є одним із найвищих показників у Європі. Процеси, які характеризують фінансове становище ПФУ за останні роки, свідчать про залежність його бюджету від дотацій із державного бюджету. Адміністративно-управлінські видатки Пенсійного фонду України, які здійснюються за рахунок його власних коштів, потребують оптимізації та затвердження їх обсягів Верховною Радою України.

Література

1. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 р. № 49–51. Редакція від 01.01.2012, підстава 3668-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>
2. Звіт Рахункової палати України про результати аналізу формування та використання бюджету ПФУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/16727325;jsessionid=6187D81FAEA4A846A2AB740640200244>
3. Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень при Президенті України «Щодо балансування фінансового стану Пенсійного фонду України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/articles/297/#_ftnref12
4. Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2006 рік : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.03.2006 р. № 309 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/309-2006-п>
5. Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2007 рік : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.03.2007 р. № 513 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/513-2007-п>
6. Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2008 рік : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.01.2008 р. № 30 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/30-2008-п>
7. Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2009 рік : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2009 р. № 235 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP090235.html
8. Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2010 рік : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.07.2010 р. № 626 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/626-2010-п>
9. Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2011 рік : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.06.2011 р. № 643 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/643-2011-%EF>
10. Інформація про виконання показників бюджету Пенсійного фонду України за 2010 рік // Матеріали офіційного сайту Пенсійного фонду України. – 11 квітня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pfu.gov.ua>
11. Кудряшов В. П. Курс фінансів : навч. посіб. / В. П. Кудряшов. – К. : Знання, 2008. – 431 с.

Стаття надійшла до редакції 2 вересня 2012 року

Науковий журнал
«Економічний часопис-XXI»
читайте на веб-порталі
www.soskin.info/ea/